Annexure XXX(2),(Vide Article-30.03.03)

अर्थसंकल्पीय अंदाज–२००५-२००६ आणि सुधारलेले अंदाज–२००४-२००५

महाराष्ट्र शासन

वित्त विभाग

परिपत्रक क्रमांक, अंदाज १००४/प्र. क्र.४३/अर्थसंकल्प-१
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २३ ऑगस्ट २००४.

परिपत्रक

मंत्रालयाचे प्रशासनिक व नियंत्रण अधिकारी यांनी आपले अर्थसंकल्पविषयक प्रस्ताव वित्त विभागाकडे ज्या तारखांना पाठवणे आवश्यक आहे, त्या तारखा महाराष्ट्र अर्थसंकल्प नियमावलीच्या परिशिष्ट २ मध्ये, इतर गोष्टींबरोबरच विहित केल्या आहेत. अर्थसंकल्पीय अंदाज अंतिमतः निश्चित करून, त्यांचा अर्थसंकल्पात समावेश करण्यापूर्वी वित्त विभागामध्ये त्यासंबंधात योग्य ती कार्यवाही करता येणे शक्य व्हावे म्हणून विभाग प्रमुखांनी व मंत्रालयाच्या प्रशासनिक विभागांनी खालील परिच्छेद ४ मध्ये नमूद केलेल्या तारखांनाच किंवा त्या तारखांपूर्वीच आपले सन २००५-२००६ चे अर्थसंकल्पीय अंदाज व नवीन बाबी आणि सन २००४-२००५ चे सुधारलेले अंदाज वित्त विभागाकडे निश्चितपणे पाठवावेत.

२. वित्त विभागाचा असा अनुभव आहे की, विहित केलेल्या तारखांप्रमाणे माहिती मिळाली, तरीही वित्त विभागाला वेळापत्रकाप्रमाणे काम पूर्ण करण्यासाठी उपलब्ध असणारा वेळ मर्यादित असतो. प्रशासनिक विभागांकडून मिळालेले अर्थसंकल्पीय अंदाज मंत्रिमंडळासमोर ठेवण्यासाठी एकत्रित करण्यापूर्वी त्यांची वित्त विभागामध्ये छाननी करण्याची आवश्यकता असते आणि विधानमंडळाला सादर करण्यासाठी अशा अंदाजांचे अंतिमरीत्या मुद्रण करण्यापूर्वी त्यामध्ये मंत्रिमंडळाने सुचवलेले बदल समाविष्ट करावे लागतात. त्यामुळे कोणत्याही आवश्यक बाबी उशिरा मिळाल्या तर, संपूर्ण वेळापत्रकच विस्कळीत होते.

३. शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०७६/५५५/७६/बीयुडी-३, दिनांक ११ नोव्हेंबर १९७६ याकडे सर्व प्रशासनिक विभागांचे लक्ष वेधण्यात येत आहे. या परिपत्रकानुसार अर्थसंकल्पीय नमुन्यांचे प्रमाणीकरण करण्यात आले असून असे नमुने येरवडा, नागपूर येथील शासकीय मुद्रणालयांकडून मागविण्याबाबत नियंत्रण अधिकाऱ्यांना कळविण्यात आले आहे. त्यामुळे, ठराविक तारखांना विहित नमुन्यात आपले अर्थसंकल्पीय अंदाज पाठविण्यात त्यांना कोणतीही अडचण राहणार नाही.

४. **अर्थसंकल्पविषयक माहिती सादर करण्याच्या तारखा.**——अर्थसंकल्पीय अंदाजांबाबत वित्त विभागात आणि नियोजन विभागात योग्य ती कार्यवाही करता येणे शक्य व्हावे, तसेच ते वेळेवर अंतिमतः निश्चित करून त्यांचा सन २००५-२००६ च्या अर्थसंकल्पात समावेश करता येणे शक्य व्हावे म्हणून खाली नमूद केलेल्या तारखांनाच आपले अंदाज, नवीन बाबी व इतर माहिती पाठविण्यात यावी अर्थसंकल्प विधानमंडळास सादर झाल्यानंतर त्याच दिवशी अथवा दुसऱ्या दिवशी कार्यक्रम अंदाजपत्रक हे प्रकाशनसुद्धा सादर करणे आवश्यक असल्यामुळे विहित वेळापत्रकांचे काटेकोरपणे पालन करण्याची अधिकच गरज आहे :——

बाब	शेवटची तारीख
(क) नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी संबंधित प्रशासनिक विभागांना, वित्त विभागास थेट पाठवावयाच्या प्रतीसह विहित नमुन्यात सादर करावयाचे महसुली/भांडवली जमा रकमा व कायम स्वरूपाच्या योजनेतर खर्चासंबंधीचे अंदाज.	१५ ऑक्टोबर २००४
(ख) वित्त विभागास व नियोजन विभागास थेट पाठवावयाच्या प्रतीसह नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी, संबंधीत प्रशासनिक विभागांना सादर करावयाचे कायम स्वरूपाच्या खर्चाचे आणि राज्य/केंद्र योजनेखालील चालू योजनासंबंधीचे अंदाज.	१५ ऑक्टोबर २००४
(ग) वरील (क) आणि (ख) यांच्या बाबतीत प्रशासनीक विभागांनी वित्त विभागास व नियोजन विभागास (फक्त योजनांतर्गत) सादर करावयाचे एकत्रित अंदाज.	१ नोव्हेंबर २००४
(घ) (एक) विहित नमुन्यामधील प्रमाणभूत उद्दिष्टांनुसार तपशीलवार विभागणी आणि (दोन) जिल्हावार तपशीलांसह प्रशासनिक विभागाने वित्त विभागाला सादर करावयाच्या योजनेतर— भाग एक आणि भाग दोन—नवीन बाबींच्या पाच प्रती.	१ डिसेंबर २००४
(ङ) वित्त विभागाला पाठवावयाच्या थेट प्रतीसह नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी प्रशासनिक विभागांना सादर करावयाच्या पहिल्या ४ महिन्यांच्या प्रत्यक्ष रकमांवर आधारलेले सन २००४-२००५ चे सुधारलेले अंदाज (जमा व खर्च).	१५ ऑक्टोबर २००४
(च) प्रशासनिक विभागांकडून वित्त विभागाला मिळावयाचे सन २००४-२००५ चे एकत्रित चारमाही सुधारलेले अंदाज.	१ नोव्हेंबर २००४
(छ) वित्त विभागाला पाठवावयाच्या थेट प्रतीसह नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी प्रशासनिक विभागांना सादर करावयाच्या पहिल्या ८ महिन्यांच्या प्रत्यक्ष रकमांवर आधारित सुधारलेले अंदाज (जमा व खर्च).	३१ डिसेंबर २००४
(ज) प्रशासनिक विभागांनी वित्त विभागाकडे पाठवावयाचे एकत्रित आठमाही सुधारलेले अंदाज	५ जानेवारी २००५

(शा.म.मु.) एच १०१८ (१०,०००-८-२००४)

बाब	शेवटची तारीख
(झ) वित्त विभागाला पाठवावयाच्या थेट प्रतीसह प्रशासनिक विभागांनी विहित नमुन्यातील (एक) तपशीलवार उद्दिष्टनिहाय विभागणी आणि (दोन) जिल्हावार तपशील यासह नियोजन विभागाला नमुना " इ ", " एफ ", आणि " जी " मध्ये सादर करावयाच्या योजनांतर्गत भाग एक आणि दोन–नवीन बाबींच्या पाच प्रती.	जानेवारी २००५ चा दुसरा आठवडा.
(ञ) वित्त विभागाला पाठवावयाच्या प्रतीसह नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी प्रशासनिक विभागांना सादर करावयाचे पहिल्या ९ महिन्यांच्या प्रत्यक्ष रकमांवर आधारित सुधारलेले अंदाज (जमा व खर्च).	३१ जानेवारी २००५
(ट) प्रशासनिक विभागांनी वित्त विभागाला पाठवावयाचे एकत्रित नऊमाही सुधारलेले अंदाज	५ फेब्रुवारी २००५
२८ (ठ) नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी अर्थसंकल्पविषयक निवेदनात समाविष्ट करण्यासाठी प्रशासनिक विभागांना सादर करावयाची वाणिज्यिक उपक्रमातील शासकीय गुंतवणुकीविषयीची माहिती.	१५ जानेवारी २००५
(ड) प्रशासकीय विभागांनी वित्त विभागाला सादर करावयाची स्वीकृत सुधारलेले अंदाज आणि स्वीकृत नवीन बाबींचा खर्च यांचा समावेश असलेली वरील (झ) आणि (ठ) ह्या उप-परिच्छेदांच्या संबंधातील एकत्रित विवरणपत्रे.	३१ जानेवारी २००५

टीप.—स्थानिक क्षेत्राशी संबंधित असलेले खर्चाचे अंदाज वर लाल शाईने लिहिण्यात यावेत आणि ते वरील (क), (ख), (ग), (ङ), (छ) आणि (ञ) यासमोर नमूद केलेल्या वित्त विभागाबरोबरच ग्रामविकास विभागाकडेही पाठविण्यात यावेत.

या संदर्भात सर्व मंत्रालयीन प्रशासकीय विभागांचे लक्ष या विभागाचे परिपत्रक क्रमांक अंदाज-१०९८/प्र. क्र. २३/अर्थसंकल्प-१, दिनांक १८ जून १९९८ कडे वेधण्यात येत आहे. सदर परिपत्रकात परिच्छेद-४ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे विहित तारखेची वाट न पाहता लवकरात लवकर अंदाज वित्त विभागाकडे पाठवावेत.

५. **केंद्र शासन व इतर संस्थांकडून प्राप्त होणारे सहाय्य आणि जागतिक बँक प्रकल्पांसाठी आवश्यक त्या तरतुदी यांचे अंदाज.**—केंद्र पुरस्कृत व केंद्रीय योजनांसाठी केंद्राकडून वित्तीय सहाय्य प्राप्त होते. या सहाय्याचा पुरेपूर विनियोग व्हावा म्हणून या योजनांसाठी पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने उपाययोजना करण्यात याव्यात. या अनुषंगाने शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १९७६/३२५/बीयुडी-५, दिनांक २४ सप्टेंबर १९७६ अन्वये " १६०१, केंद्र सरकारकडून सहाय्यक अनुदाने ", " ६००३, राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण " आणि " ६००४, केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा " या प्रधान शीर्षाखालील तपशीलवार अंदाज पाठवावेत असेही प्रशासकीय विभागांना कळविण्यात आलेले आहे. तसेच जागतिक अन्न कार्यक्रम, " कासा ", " केअर " इत्यादींसारख्या निरनिराळ्या एजन्सीकडून मदत म्हणून विनामूल्य मिळणाऱ्या सामग्रीच्या, साहित्याच्या बाबतीतील व्यवहाराची नोंद करण्याकरिता शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक एसीसी. १९८२/८४९/बीयूडी-२, दिनांक २६ एप्रिल १९८३ अन्वये विहित केलेल्या सुधारित लेखांकन पद्धतीकडे मंत्रालयीन प्रशासकीय विभागाचे लक्ष वेधण्यात येत आहे. ही पद्धत (अ) "१६०१, केंद्र सरकारकडून सहाय्यक अनुदाने ", (ब) " ३६०६, साह्यकारी साहित्य व साधनसामग्री " व (क) "६००४, केंद्र सरकारकडून कर्जे व अगाऊ रकमा" या प्रधानशीर्षाखाली सन २००४-२००५ चे सुधारित अंदाज व सन २००५-२००६ चे अर्थसंकल्पीय अंदाज सादर करताना अनुसरण्यात यावी. त्याचप्रमाणे जागतिक बँक आणि जागतिक अन्न कार्यक्रम, कासा, केअर इत्यादीसारख्या निरनिराळ्या एजन्सीजच्या सहकार्याने हाती घेण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाकरिता/प्रकल्पांकरिता पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने योग्य व वक्तशीर उपाययोजना करण्यात यावी, अशी प्रशासकीय विभागांना विनंती करण्यात येत आहे.

६. **योजनांतर्गत योजनाविषयक अंदाज (राज्य/केंद्र/इतर संस्था).**—दहाव्या पंचवार्षिक योजनेचा एक भाग म्हणून चालू ठेवणे आवश्यक असलेल्या राज्य योजनांतर्गत योजनांमधील तरतुदी "पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना" या नेहमीच्या अर्थसंकल्पविषयक उप-शीर्षाखालीदेखील प्रस्तावित करण्यात याव्यात. प्रशासनिक विभागांनी चालू/नवीन योजनांतर्गत योजनांबाबतचे आपले अर्थसंकल्पीय अंदाज, छाननीसाठी वित्त विभागाकडे/नियोजन विभागाकडे वेळेवर पुरेशा आधी पाठवावेत. ह्या अंदाजाची दोन्ही विभागांकडून छाननी करण्यात येईल आणि त्या दोन्ही विभागांनी संमत केल्याप्रमाणे अंदाज या प्रशासनिक विभागांनी आपल्या विवरणपत्र "ए", "बी" व "सी" मध्ये समाविष्ट करावेत. त्याचप्रमाणे योजनांतर्गत अर्थसंकल्पीय अंदाजाचा मेळ घालणे सुकर व्हावे यासाठी विवरणपत्र "डी" यातील गोषवारा निश्चितपणे पाठविण्यात येत आहे याची खात्री करून घेण्यात यावी. असा गोषवारा पाठविताना ए, बी, सी, विवरणपत्रात विभागांकडून एकाच उप-शीर्षाखालील अनेक योजना वेगवेगळ्या ठिकाणी दर्शविल्या जातात व त्या संबंधित उप-शीर्षाखाली एकत्रित करताना त्या उप शीर्षाऐवजी अन्य उप-शीर्षाखाली चुकून दाखविल्या जाण्याची शक्यता असते. तेव्हा विभागांनी "ए, बी, सी" विवरणपत्र पाठविताना संबंधित लेखा शीर्षाअंतर्गत उपशीर्षाखाली क्रमाने चालू व नवीन योजना दाखवाव्यात. राज्य योजना, केंद्र पुरस्कृत योजना यांसाठी याप्रमाणे स्वतंत्रपणे उप-शीर्षनिहाय तरतुदी योजनांनिहाय एकत्रित दर्शवाव्यात. केंद्र पुरस्कृत/केंद्रीय योजनांतर्गत योजना किंवा इतर स्वायत्त संस्थांनी साह्य केलेल्या योजनांसाठी प्रशासनिक विभागांनी या योजनांसाठी प्रस्तावित केलेल्या अर्थसंकल्पीय तरतुदींच्या नवीन बाबींच्या पुष्ट्यर्थ, भारत सरकारच्या किंवा संबंधित इतर संस्थांच्या अधिकारपदाचा न चुकता उल्लेख करावा. त्याचप्रमाणे राज्याकडून अंमलात आणल्या जाणाऱ्या त्याच्या योजनांना भारत सरकारने दिलेल्या क्रमांकाचाही उल्लेख करण्यात यावा. विभागांनी सन २००५-२००६ करिता अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार करताना या गोष्टींची अत्यंत काळजीपूर्वक नोंद घ्यावी.

६.१. अनुसूचित जातींकरिता असणाऱ्या विशेष घटक योजनेच्या बाबतीत होणाऱ्या खर्चाची स्वतंत्रपणे नोंद होण्याच्या दृष्टीने शास
परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक एससी. १०८२/२६७/बीयूडी-२, दिनांक २० मे १९८३ यासोबतच्या जोडपत्रात संबंधित मुख्य शीर्षाखाली नवीन उप-
दर्शविण्यात आलेली आहेत. त्यानुसार अनुसूचित जातींकरिता असलेल्या विशेष घटक योजनेच्या बाबतीत सन २००४-२००५ चे सुधारित अंद
व सन २००५-२००६ चे अर्थसंकल्पीय अंदाज पाठवावेत.

६.२. सन १९८७-८८ पासून प्रादेशिक असमतोल दूर करण्यासाठी तरतूद जेथे शक्य असेल तेथे संबंधित विभागाखाली एकत्रित मागणीखा
व जेथे एकत्रित मागणी टाकणे शक्य नसेल तेथे संबंधित प्रधान शीर्षाखाली परंतु स्वतंत्रपणे अशी तरतूद दाखविण्यात येत आहे. म्हणून प्रादेशि
असमतोल दूर करण्यासाठी तरतुदींबाबतचे सन २००४-२००५ चे सुधारित अंदाज व सन २००५-२००६ चे अर्थसंकल्पीय अंदाज स्वतंत्रपणे दाखविण्य
यावेत.

७. अचूक अंदाज तयार करणे

७.१. वार्षिक योजनेचे स्वरुप आणि अशा योजनेकरिता जादा साधनसंपत्ती उभारण्याची आवश्यकता ही संपूर्णतः आगामी वर्षाच्या उत्पन्नाच्
अंदाजावरच आधारलेली असल्यामुळे जमा तसेच खर्च, विशेषतः योजनेतर खर्च ह्यांचे अर्थसंकल्पीय अंदाज बिनचूक आणि वास्तविक आधारा
तयार करणे अत्यंत आवश्यक आहे. नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून किंवा प्रशासकीय विभागाकडून त्यांचे अर्थसंकल्पीय अंदाज वित्त विभागाला मिळण्या
फारच विलंब होतो. आणि काही बाबतीत ते अजिबात येत नाहीत असे आढळून आले आहे. ह्यामुळे अर्थसंकल्पीय वेळापत्रकच विस्कळीत होते,
असे नव्हे तर अर्थसंकल्पीय अंदाज अपुऱ्या माहितीवर तयार करावे लागतात. अशा अपुऱ्या माहितीवर आणि आकड्यांवर आधारित अंदाज केवळ
तर्कच ठरतात. म्हणून नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी त्यांच्याशी संबंधित असलेले अंदाज फार काळजीपूर्वक अभ्यासाने तयार करून वेळेवर व विहित केलेल्या
वेळापत्रकाप्रमाणेच पाठवावेत. लोकलेखा समिती, अंदाज समिती, यांनीदेखील वास्तविक अंदाज तयार केले पाहिजेत अशा वारंवार सूचना केलेल्या
असतानासुद्धा असे आढळून आले आहे की, अंदाजासंबंधी योग्य स्पष्टीकरण, अंदाजाचा कल व इतर महत्त्वाचा तपशील दिला जात नाही. अंदाज
समितीस दिलेली आश्वासने प्रत्यक्ष कृतीत आणण्याच्या दृष्टीने अंदाज काळजीपूर्वक करावेत, जेणेकरून लोकलेखा समितीने केलेल्या काटेकोर
तपासणीत असे अंदाज वास्तव ठरतील व प्रत्यक्ष रकमेशी ते मिळते-जुळते राहतील. म्हणून महाराष्ट्र अर्थसंकल्प नियमावलीमधील तरतुदी आणि
अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार करण्याचा अनुभव या आधारे अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार करण्याची आवश्यकता सर्व प्रशासकीय विभागांनी आपल्या
प्रशासकीय नियंत्रणाखालील सर्व प्राक्कलन अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणून द्यावी. विधानमंडळाच्या अंदाज समितीने तसेच लोकलेखा समितीने
यापूर्वीच अंदाज व प्रत्यक्ष रकमा यांमधील तफावत शासनाच्या निदर्शनास आणून दिलेली आहे आणि असा अभिप्राय व्यक्त केला आहे की, जमा
रकमा व खर्चाच्या रकमा यांचे अंदाज अतिशय काळजीपूर्वक तयार करण्यात आल्यास अशी तफावत टाळता येईल. म्हणून प्रशासकीय विभागाच्या
असे निदर्शनास आणून देण्यात येत आहे की, त्यांनी चालू वर्षासाठीचे सुधारित अंदाज त्याचप्रमाणे पुढील वर्षासाठीचे अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार
करताना, अतिशय काटेकोरपणे काळजी घेण्याबद्दल, विभाग प्रमुखांना कळवून, त्याची आवश्यकता त्यांना पटवून द्यावी. शासन परिपत्रक, वित्त विभाग
क्र. अंदाज. १०९५/सीआर-१४/अर्थसंकल्प-१ दिनांक ४ नोव्हेंबर १९९५ अन्वये "वेतने" या उद्दिष्टाखाली मंजूर करण्यात आलेल्या अर्थसंकल्पीय व
वर्षअखेरीस मंजूर करण्यात आलेल्या अंतिम सुधारित अनुदानाचे पुनर्विनियोजन इतर कोणत्याही उद्दिष्टाकडे करता येणार नाही. यामुळे याबाबतचे
अचूक अंदाज तयार करणे अत्यावश्यक झाले आहे.

७.२. चालू वर्षाचे सुधारित अंदाज तयार करताना ते जमा व खर्चाच्या प्रगतीच्या योग्य व नियंत्रित माहितीवर आधारित आहेत ह्याची प्रशासकीय
विभागांनी खात्री करून घ्यावी. तसेच जमा व खर्च ह्यांच्या मूळ अंदाजातील तफावतीसंबंधीचे तपशिलवार समर्थन सुधारित अंदाज पाठविताना द्यावे.
लोकलेखा समिती १९८३-८४ च्या पंधराव्या अहवालातील शिफारशींवर कार्यवाही ह्या विषयावरील शासकीय परिपत्रक वित्त विभाग क्रमांक बीजीटी.
२३८४/२२६/बीयूडी-२, दिनांक ३० मे १९८४ कडे सर्व मंत्रालयीन विभागांचे तसेच त्यांच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली असलेल्या सर्व विभाग प्रमुखांचे
लक्ष वेधण्यात येत आहे व त्यांनी त्यामधील सूचना काटेकोरपणे अंमलात आणाव्यात अशी त्याना विनंती करण्यात येत आहे.

७.३. प्रशासकीय विभाग, नियंत्रण अधिकारी आणि आहरण व संवितरण अधिकारी ह्यांना अशी विनंती करण्यात येत आहे की, त्यांनी शासन
परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. २६८१/१६/बीयूडी-२, दिनांक १ मार्च १९८२ मधील सूचना सुधारित अंदाज पाठविताना लक्षात घ्याव्यात.
तसेच नियंत्रण अधिकारी ४, ८, व ९ महिन्यांच्या प्रत्यक्ष खर्चावर आधारित असलेले अर्थसंकल्पात समाविष्ट असलेल्या नवीन बाबींचे सुधारित अंदाज,
विहित नमुन्यात सुधारित अंदाजाला जोडपत्र म्हणून पाठवीत आहेत, ह्याची खात्री करावी.

७.४. मंजूर अनुदानापेक्षा जादा खर्च होणे ही एक अर्थसंकल्पीय अनियमितता असून खर्चावर योग्य व परिणामकारक नियंत्रण नसल्याचे
ते द्योतक आहे. ह्या बाबतीत १९९५-९६ च्या लोकलेखा समितीने पाचव्या अहवालात अत्यंत प्रतिकूल अभिप्राय व्यक्त केलेले आहेत. नियंत्रण अधिकारी
व प्रशासकीय विभाग ह्यांनी सुधारित अंदाज तयार करताना जास्तीत जास्त काळजी घ्यावी व मंजूर अगर सुधारित अंदाजापेक्षा जास्त खर्च होणार
नाही हे पाहणे, ही त्यांची संयुक्त जबाबदारी आहे. मंजूर अनुदानापेक्षा जादा खर्च होण्याची शक्यता निर्माण झाल्यास व तो खर्च अपरिहार्य असल्यास
त्या खर्चासाठी वित्त विभागाची पूर्वपरवानगी घेण्यात आली पाहिजे. याबाबत प्रशासकीय विभागांनी सर्व नियंत्रण अधिकाऱ्यांना योग्य ती दक्षता घेण्याच्या
सूचना द्याव्यात, तसेच मंजूर किंवा सुधारित अनुदानात खर्च न भागविल्यास नियंत्रण अधिकाऱ्यास व्यक्तिशः जबाबदार धरण्यात येऊन त्याची गंभीर
दखल त्याच्या गोपनीय अहवालात घेण्यात येईल तसेच शिस्तभंगाची कडक कारवाई होऊ शकेल व वेतनवाढ रोखणे अगर अनियमिततेच्या प्रकारानुसार
पदावनती ह्यासारख्या शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीस संबंधित अधिकारी पात्र होतील असेही त्यांस स्पष्ट करावे.

७.५. अर्थसंकल्पविषयक निवेदन (ब्ल्यूबुक), खंड १ मध्ये प्रधान शीर्षाच्या सारांशाच्या तक्त्याखाली चालू वर्षाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज सुधारित अंदाज आणि चालू वर्षाचे सुधारित अंदाज व पुढील वर्षाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज यामधील तफावतींची स्पष्टीकरणे दिली जातात. ही स्पष्टीकर अर्थपूर्ण व स्पष्ट असावीत अशी शिफारस अंदाज समितीने केली आहे व ती शिफारस शासनाने स्वीकारली आहे. सर्व प्रशासकीय विभाग, नियंत्र अधिकारी आणि आहरण व संवितरण अधिकारी ह्यांना अशी विनंती करण्यात येत आहे की, त्यांनी चालू वर्षाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज, सुधारि अंदाज व पुढील वर्षाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज यांमधील तफावतीची तपशिलवार कारणे स्पष्टपणे द्यावीत.

७.६. न्यायालयाच्या निवाड्यानुसार खर्च करण्यासाठी संबंधित लेखाशीर्षाखाली पुरेशी " भारित " तरतूद उपलब्ध नसल्यामुळे आकस्मिक निधीमधून अग्रिमासाठीच्या प्रकरणांची संख्या व अग्रिमांच्या भरपाईसाठी सादर कराव्या लागणाऱ्या पुरवणी मागण्यांची संख्या फार वाढली आ तरी अशी परिस्थिती उद्‌भवू नये म्हणून सर्व विभागांनी त्यांच्या प्रधान शीर्षाखाली मागील पाच वर्षातील अशा प्रकारचा " भारित खर्च लक्षात घेऊन त्यानुसार सन २००५-२००६ च्या अर्थसंकल्पात पुरेशी " भारित " तरतूद प्रस्तावित करावी. याबाबत या विभागाच्या परिपत्रक क्रमां अंदाज. १०८७/८१/अर्थसंकल्प-१. दिनांक ५ फेब्रुवारी १९८७ प्रमाणे सूचना दिलेल्या आहेत. अपवादात्मक परिस्थितीशिवाय सदर कारणास्तव वर्षभरा जर पुरवणी मागण्या सादर कराव्या लागल्या तर त्याबाबतची सर्वस्वी जबाबदारी संबंधित अधिकाऱ्यांवर राहील.

८. नवीन बाबी

८.१. अर्थसंकल्पात समाविष्ट करण्यासाठी " नवीन " खर्चाचे प्रस्ताव तयार करताना प्रशासकीय विभागांनी शासन निर्णय, वित्त विभाग क्रमांक बीजीटी. १०९३/६७/एक/बीयूडी-२, दिनांक १९ ऑगस्ट १९९५ अन्वये खर्चाच्या नवीन बाबी आणि नवीन प्रमुख बांधकामे यांचे बाबतीत खाली सुधारित वित्तीय मर्यादा लक्षात घ्यावी :—

किमान वार्षिक आवर्ती खर्च	२,००,००० (दोन लक्ष)
किमान वार्षिक अनावर्ती खर्च	२०,००,००० (वीस लक्ष)
आवर्ती व अनावर्ती दोन्ही प्रकारचे खर्च अंतभूत असलेली प्रकरणे	२०,००,००० (वीस लक्ष)

८.२. तसेच त्यांचे लक्ष शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०९३/६७/२/बीयूडी-२, दिनांक २१ ऑगस्ट १९९५ कडे ही वेधण्या येत आहे त्या अन्वये लोकलेखा समितीच्या स्वीकारलेल्या शिफारशींनुसार सर्व नवीन बांधकामे स्वतंत्र परिशिष्टामध्ये संबंधित प्रशासकीय विभागाच भाग दोन–खर्चाचे तपशिलवार अर्थसंकल्पीय अंदाज यामध्ये १९९६-९७ च्या अर्थसंकल्पीय अंदाजापासून दाखविण्याचे ठरविण्यात आले आहे. त संबधित प्रशासकीय विभागांनी त्यानुसार सन २००५-२००६ या वर्षाची माहिती पाठविण्याची काळजी घ्यावी.

८.३. तसेच शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०७७/९५/बीयूडी-५, दिनांक १९ मे १९७७ कडे प्रशासनिक विभागांचे ल वेधण्यात येत आहे. त्या परिपत्रकामध्ये वर्षाच्या कालावधीमधील पूरक मागण्यांच्या संख्येवर मर्यादा घालण्याच्या बाबतीतील आवश्यकतेवर भर दिलेल आहे. तसेच शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक आकनि. १०९६/प्र.क्र. १०/अर्थसंकल्प-१, दिनांक २६ एप्रिल १९९६ अन्वये आकस्मिकता नि अग्रिम प्रकरणांची संख्या मर्यादित ठेवण्याबाबत काळजी घेण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी सर्व " नवीन " खर्चासा अर्थसंकल्पामध्ये तरतूद करण्याचा प्रयत्न करणे आवश्यक आहे यासाठी शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०६३/सतरा, दिनां ८ मे १९६३ यामध्ये योजल्याप्रमाणे, नियोजन विभाग आणि/किंवा वित्त विभाग यांजकडून नवीन बाबीची योग्य ती छानननी करून घेण्यासाठी त्यांच्याकडून त्या संमत करून घेण्यासाठी आगाऊ कार्यवाही करणे हा एकमेव मार्ग आहे. त्याप्रमाणे प्रशासनिक विभागांनी पुढील वर्षाकरित अर्थसंकल्पात समाविष्ट करावयाच्या आपल्या सर्व नवीन बाबींची नियोजन विभागाने आणि/किंवा वित्त विभागाने आगाऊ म्हणजेच, १ डिसेंब ०० पूर्वी योग्य प्रकारे छाननी केलेली आहे व सदर नवीन बाबीस व्यय अग्रक्रम समितीने मान्यता दिलेली आहे याची खात्री करून घ्यावी. तसेच धोर किंवा विद्यमान धोरणातील बदल यांचा अंतर्भाव असलेल्या प्रस्तावावर आधारलेल्या बाबी अर्थसंकल्पामध्ये समाविष्ट करण्यासाठी वि विभागाला/नियोजन विभागाला पाठवण्यापूर्वी, अशा नवीन बाबीच्या प्रस्तावांना मंत्रिमंडळाने योग्य प्रकारे मान्यता दिली आहे हे देखील प्रशासनि विभागांनी पहावे. प्रशासकीय विभागांनी आपल्या नवीन बाबी आपल्या विभागाच्या संबंधित मंत्र्यांना दाखवून त्यांची मान्यता घेऊन अग्रक्रम द्यावा शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०९७/प्र.क्र. २४-अ/अर्थसंकल्प-१९, दिनांक २ जून १९९८ अन्वये नवीन पदे निर्माण करण्याच्या प्रस्तावार वित्त विभागाची व योजनांतर्गत योजनांच्या बाबतीत नियोजन व वित्त विभागाची मान्यता प्राप्त झाल्यावर मुख्य सचिवांच्या अध्यक्षतेखाली स्थाप केलेल्या समितीकडे सखोल तपासणी करण्यासाठी पाठवून समितीच्या मान्यतेनंतरच असे प्रस्ताव मंत्रिमंडळाच्या पूर्वसंमतीसाठी मंत्रिमंडळापुढे ठेवण्या यावेत व अशाप्रकारे मंत्रिमंडळाची मान्यता असल्याशिवाय कोणतेही पद निर्माण करण्याचे आदेश काढू नयेत. नवीन पदे निर्माण करण्यासंबंधीच्य नवीन बाबी पाठविताना प्रस्तावास मंत्रिमंडळाची मान्यता घेतली आहे, असे स्पष्ट प्रमाणपत्र देण्यात यावे. त्याचप्रमाणे, विभागाने आगामी वर्षा अंदाज/नवीन बाबी यांच्याशी संबंधित असलेले आपले सर्व प्रस्ताव सर्व बाबतीत परिपूर्ण असून त्याच्या पुष्ट्यर्थ आवश्यक ती माहिती देण्यात आलेल आहे, याची खात्री करून घ्यावी.

८.४. नवीन योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी सर्व प्राथमिक गोष्टी आगामी वर्षापूर्वी पूर्ण करण्यात आल्या आहेत, याबद्दल प्रशासनि विभागांनी खात्री करून घ्यावी, त्यामुळे या योजनांच्या संबधात केलेल्या तरतुदी कमी पडणार नाहीत किंवा त्या परत कराव्या लागणार नाहीत याची काळजी घ्यावी. भाग एक–नवीन बाब यांच्या बाबतीत अंतिम वार्षिक आवर्ती खर्च तयार करताना पदांचा सरासरी खर्च तयार करण्याच्या बाबतीत शासकीय अधिसूचना, वित्त विभाग, क्रमांक एफएनआर. १०६७/१११५३८-सात, दिनांक ५ मे १९७० यामध्ये समाविष्ट असलेल्या सूचनांचे पालन करावे. तसेच अंतिम वार्षिक आवर्ती खर्चामध्ये आवर्ती स्वरूपाच्या इतर बाबींवरील खर्च आणि कर्मचारीवर्गाचे वेतन व भत्ते यांचाही समावेश करावा.

९ कार्यक्रम अंदाजपत्रके

९.१. अर्थसंकल्प विधानमंडळास सादर झाल्यानंतर त्याच दिवशी अथवा दुसऱ्या दिवशी विधानमंडळाला कार्यक्रम अंदाजपत्रके उपलब्ध करून देण्यात आली आहेत याची मंत्रालयीन सर्व विभागांनी खात्री करून घ्यावी. प्रशासकीय विभागांनी, वरील परच्छेद ४ मध्ये विहित केलेल्या अर्थसंकल्पीय वेळापत्रकानुसार काटेकोरपणे कामकाज केले नाही, तर त्यांना आपली कार्यक्रम अंदाजपत्रके विधानमंडळाला वेळेवर सादर करता येणे शक्य होणार नाही.

९.२. (एक) " कार्याची रूपरेषा " व (दोन) " पदे, वेतनमान यांचे विवरणपत्र " ही प्रकाशने मुख्य अर्थसंकल्पीय प्रकाशनासोबत विधानमंडळाच्या सदस्यांना देण्यात येत होती ; ही प्रकाशने १९८१-८२ या वर्षापासून बंद करण्यात आली. परंतु या दोन प्रकाशनांमधील माहिती त्या त्या विभागाच्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकामध्ये योग्य रीतीने निदर्शनास आणून देण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला आहे. यासंबंधातील आवश्यक त्या सूचना शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक पीएफबी. १०८१/सीआर/८/८१/बीयूडी-१७, दिनांक ३ फेब्रुवारी १९८१ अन्वये देण्यात आल्या आहेत.

९.३. " कार्यक्रम अंदाजपत्रके " या प्रकाशनाचे पुनर्विलोकन करण्याबाबत विभागांना स्वतंत्रपणे कळविण्यात आलेले आहे.

९.४. " कार्यक्रम अंदाजपत्रक " या प्रकाशनाचे पुनर्विलोकन झाल्यानंतर, ही सुधारित प्रकाशने, सन २००५-०६ चा अर्थसंकल्प विधानमंडळास सादर झाल्यानंतर, त्याच दिवशी अथवा दुसऱ्या दिवशी विधानमंडळास सादर करण्यात यावी.

१०. उद्दिष्टनिहाय वर्गीकरण

१०.१. जमेच्या रकमा/खर्चाच्या रकमा या सर्वसाधारणतः इतर तपशीलवार शीर्षांशी किंवा उद्दिष्टांशी मिळत्याजुळत्या नसतील किंवा त्या रकमांचे त्या विशिष्ट तपशीलवार शीर्षाखाली किंवा उद्दिष्टांकरिता सहजासहजी वर्गीकरण करता येत नसेल तेव्हा, अशा क्वचित प्रसंगीच केवळ खर्चविषयक अंदाजातील " इतर खर्च " व जमाविषयक अंदाजातील " इतर जमा " या तपशीलवार शीर्षाचा वापर करण्यात आला आहे. याबद्दल प्रशासनिक विभागांनी आपली खात्री करून त्यांनी सर्वसाधारणपणे या बाबीखाली नोंद घेतलेल्या जमा रकमांचा/खर्चाचा आढावा घ्यावा व आवश्यक असेल तर वित्त विभाग व महालेखापाल याच्याशी विचारविनिमय करून त्यांचे पुन्हा वर्गीकरण करण्यासाठी आवश्यक ती कार्यवाही करावी.

१०.२. १९८८-८९ या वित्तीय वर्षापासून केंद्र शासनाने खर्चाची सुधारित उद्दिष्टे अंमलात आणली आहेत. या सुधारित उद्दिष्टांप्रमाणे सन २००५-२००६ चे अर्थसंकल्पीय अंदाज पाठवावेत. परंतु अनुभव असा आहे की, बऱ्याच विभागांनी तरतूद प्रस्तावित करताना उद्दिष्टनिहाय वर्गीकरणाचा वापर केलेला नसतो. सन २००५-२००६ च्या अर्थसंकल्पाच्या बाबतीत तरतूद प्रस्तावित करताना त्या काटेकोरपणे उद्दिष्टनिहाय असतीलच याची विभागांनी खात्री करून घ्यावी.

१०.३. पेट्रोलच्या वापरात काटकसर व्हावी या दृष्टीने जे निर्बंध घालण्यात आले आहेत, त्याची काटेकोरपणे अंमलबजावणी व्हावी या दृष्टीने पेट्रोलसाठी किती खर्च केला जातो याची माहिती उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. " पेट्रोल, तेल आणि वंगण " हे खर्चाचे एक उद्दिष्ट म्हणून विहित करण्यात आलेले आहे. या उद्दिष्टावर होणारा खर्च सदर उद्दिष्टाखाली वर्गीकृत न करता तो अन्य उद्दिष्टाखाली (उदाहरणार्थ " ०५-कार्यालयीन खर्च ", " ३०-मोटार वाहने ", " ३६-लहान बांधकामे ", " ३७-मोठी बांधकामे "), दाखविला जात असल्याचे निदर्शनास आले आहे. अन्य उद्दिष्टांबरोबरच पेट्रोलवर करावयाच्या खर्चाची तरतूदही संबंधित उद्दिष्टांखालीच दाखविली जाणे आवश्यक आहे, याची सर्व विभागांनी नोंद घ्यावी.

१०.४. शासन परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक बीजीटी. १०८३/२७९/बीयूडी-१, दिनांक ३० जून १९८३ च्या परिच्छेद दोनमधील सुचनेप्रमाणे " वेतने " ह्या उद्दिष्टाखालील अर्थसंकल्पीय अंदाज/सुधारित अंदाज पाठविताना त्याची विभागणी (अ) वेतन, (ब) महागाई भत्ता, (क) घरभाडे भत्ता, (ड) शहर पूरक भत्ता, (इ) इतर भत्ते अशी स्वतंत्र रीत्या व न चुकता देण्यात यावी. त्याचप्रमाणे शैक्षणिक संस्था, स्थानिक संस्था, कृषि विद्यापीठे इत्यादींच्या संबंधातील " सहाय्यक अनुदान/अंशदान/अर्थसहाय्य " ह्यामधील " वेतने " या उद्दिष्टाखालील अर्थसंकल्पीय अंदाज/सुधारित अंदाजामधील तरतुदींचीही तशीच विभागणी देण्यात यावी.

१०.५. संगणकाच्या (कॉम्पुटर) सहाय्याने हिशोब करण्याच्या दृष्टीने जमेच्या/खर्चाच्या प्रत्येक बाबीला आकड्याकरिता संकेतांक (डिजिटल कोड नंबर्स) देण्यात आलेले आहेत. नियंत्रण अधिकाऱ्यांना व प्रशासनिक विभागांना असे कळविण्यात येत आहे की, त्यांनी सर्व जमेच्या/खर्चाच्या अंदाजासमोर संबंधित संकेतांक (कोड नंबर्स) न चुकता दर्शवावेत.

११. विहित प्रपत्रांच्या वापरात काटकसर.——प्रमाण नमुने हे अर्थसंकल्पीय अंदाज/सुधारित अंदाज पाठविताना, संपूर्ण माहिती पाठविलेली आहे, हे निश्चित करण्याकरिता विहित करण्यात आलेले आहेत. तथापि, एखाद दुसऱ्या उद्दिष्टांकरिता असलेले अंदाज सादर करताना प्राक्कलन अधिकारी या नमुन्याचा वापर करीत असल्याचे आढळून आले आहे. त्यामुळे लेखनसामग्रीचा अपव्यय होतो. अशा बाबतीत अंदाज त्याच नमुन्यात परंतु वेगळ्या कागदांवर टंकलिखित करून देण्यात यावेत. त्यामुळे कागदांच्या व लेखनसामग्रीच्या वापरात काटकसर होईल.

११.१. या परिपत्रकाच्या परिच्छेद ४ मध्ये दर्शविलेली माहिती पाठविण्यासाठी विहित विवरणपत्राच्या नमुन्यात कोणतेही बदल करण्यात आलेले नाहीत.

१२. हे आदेश, नियोजन विभागाशी विचारविनिमय करून काढण्यात आले आहेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल याच्या आदेशानुसार व नावाने,

सु. सा. गायकवाड,
शासनाचे सहसचिव.

शासकीय परिपत्रक, वित्त विभाग, क्रमांक अंदाज. १००४/प्र.क्र. ४३/अर्थसंकल्प-१, दिनांक २३ ऑगस्ट २००४.

प्रति

महालेखापाल-१ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई.

महालेखापाल-२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, नागपूर.

महालेखापाल-१ (लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई.

महालेखापाल-२ (लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र, नागपूर.

सर्व मंत्रालयीन विभाग.

*सचिव, राज्यपालांचे कार्यालय, मुंबई.

*सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.

*प्रबंधक, उच्च न्यायालय, मूळ न्याय शाखा, मुंबई.

*प्रबंधक, उच्च न्यायालय, अपील शाखा, मुंबई.

मंत्रालयीन विभागांच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील सर्व विभाग प्रमुख/कार्यालय प्रमुख.

सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी, अधिकारी.

वित्त विभागातील सर्व कार्यासन अधिकारी.

---

*पत्राद्वारे

यांच्या माहितीकरिता आणि मार्गदर्शनासाठी प्रत अग्रेषित.

भारत सरकारने प्रस्तावित केलेली संबंधित दोन अंकी संकेतांकासह प्रमाण उद्दिष्ट शीर्षाची सूची

२८१ ५५१

संकेत क्र.	वर्णन	संकेत क्र.	वर्णन
०१	वेतने	३२	यंत्रसामग्री व साधनसामग्री
०२	मजुरी	३३	सामग्री व पुरवठा
०३	प्रवास खर्च	३४	भांडारे
०४	अशासकीय सदस्यांना प्रवास भत्ता/दैनिक भत्ता	३५	गुंतवणुका
०५	कार्यालयीन खर्च	३६	लहान बांधकामे
०६	पेट्रोल, तेल व वंगण	३७	मोठी बांधकामे
०७	भाडेपट्टी व कर	३८	निवृत्तिवेतने
०८	प्रकाशने	३९	उपदाने
०९	जाहिरात व प्रसिद्धी	४०	शिष्यवृत्त्या व विद्यावेतने
१०	आतिथ्य व करमणूक खर्च	४१	सहाय्यक अनुदाने
११	परिषदा	४२	अंशदाने
१२	व्यावसायिक व विशेष सेवा	४३	अर्थसहाय्य
१३	स्वामित्वधन	४४	आंतरराष्ट्रीय तांत्रिक व आर्थिक सहकार्य
१४	मित वाटप खर्च	४५	साधनसंपत्तीचे केंद्र-राज्य हस्तांतरण
१५	पोशाख, राहुटी व भांडारे	४६	मिळालेल्या भेटवस्तुचे काल्पनिक मूल्य
१६	शस्त्रे व दारुगोळा	४७	आगाऊ रकमा
१७	बक्षिसे	४८	कर्जे
१८	स्वेच्छाधीन अनुदानातून प्रदाने	४९	आंतर लेखा हस्तांतरणे
१९	गुप्त सेवा खर्च	५०-५३	(अतिरिक्त शीर्ष असल्यास, त्यासाठी रिक्त)
२०	इतर खर्च	*५०	पशुधन
२१	परिरक्षणाची कामे	*५१	आहार खर्च
२२	घसारा	*५२	सुट्टीच्या दिवसाची भरपाई
२३	व्याज	*५३	दुधाची खरेदी
२४	लाभांश	५४	संगणक खर्च
२५	परतावे	५५-७८	(अतिरिक्त शीर्ष असल्यास त्यासाठी रिक्त)
२६	हानी निर्लेखित करणे	७९	निलंबन
२७	जमिनी	८०	ठोक तरतूद
२८	इमारती	८१-८९	(अतिरिक्त शीर्ष असल्यास, त्यासाठी रिक्त)
२९	भरपाई	९०	वजा वसुली
३०	मोटार वाहने	९१-९९	(अतिरिक्त शीर्ष असल्यास त्यासाठी रिक्त).
३१	हत्यारे व संयंत्रे		

*सध्या महाराष्ट्र शासनाने उपयोगात आणलेली आणि भारत सरकारच्या प्रस्तावित प्रमाण उद्दिष्टांच्या सूचीत समाविष्ट करण्यासाठी प्रस्तावित केलेली.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई